

Deze roman is het verhaal van een zomermaandlang
2 Symbolen in Minnesota naar Californië, ondernom-

Het kan geen kwaad hier eens wat dieper in te duiken. Als je geheugen of symbolen zegt, roept iedereen Jung! Nu had ik dat boek ('de mens en zijn symbolen' ²) vroeger, en gelezen ook, maar citeren lukt niet meer. Het boek was uitgeleend aan een vriendin en die is tegen een boom gereden en om nu de erfen op te bellen en het boek terug te vragen vind ik weer een queeste ansich. Wanneer ik op zoek ga naar geschikte citaten van Jung, stuit ik eerst op toepasselijke teksten van Plato en Aristoteles ³. Ik geef een beknopte weergave.

Plato (Grieks filosoof, 427-347 v Chr.) geloofde dat er een voor ons toegankelijke kennis bestaat die in onze zintuiglijke waarneming besloten ligt en er tegelijkertijd bovenuit stijgt. De kennis ligt diep in ons geheugen verborgen. Deze ideeën zijn vormen van werkelijkheid die door de ziel tot leven gebracht worden. Volgens Plato behelst ware kennis het inpassen van zintuiglijke ervaringen in de hogere werkelijkheid. Deze is een spiegel van de tastbare werkelijkheid. De platonische vorm van geheugenkunst, is in relatie tot de werkelijkheden van de archetypische wereld georganiseerd. De Phaedrus is een mooi voorbeeld hiervan. Een moderne queeste die op dit dualiteitsprincipe is geïnspireerd is 'Zen en de kunst van het motor onderhoud' van Robert Pirsig ⁴ (zie afbeelding). Hij beschrijft de kloof tussen het bewust- en onderbewustzijn. Hij suggereert dat de reden van het succes van onze wetenschap en techniek hierin gelegen is, ondanks de psychische invaliditeit die dit te weeg brengt.

Plato's leerling Aristoteles (Grieks filosoof, 384-322 v Chr.) ging hierop door. Hij geloofde dat het geheugen de grondslag was van de kennis: het is de door het geheugen tot stand gebrachte aanpassing

van de aanvoer vanuit de zintuigen, die de intelligentie bepaalt. Het herinneren van de verbanden tussen de beelden is belangrijker dan alleen hun bestaan. Hiermee impliceerde hij, dat de ziel hogere denkprocessen mogelijk maakt en dat de verbeelding hieruit voortkomt. Zijn ideeën over de herinneringsprocessen en de daaraan gekoppelde orde in beelden, die de rationele geest uitmaken, vormden later de basis voor de theorieën van Jung over het collectieve geheugen.

Jung (Zwitsers filosoof, 1875 - 1961) onderscheidt in de psyche twee delen, een individueel onderbewuste, beperkt tot verdrongen of vergeten zaken en een collectief onderbewustzijn. Hij gaat er van uit dat in het onderbewustzijn van een ieder, sjablonen aanwezig zijn. Dit zijn gemeenschappelijke elementen van de menselijke psyche. Hij noemt dat archetypes van het collectieve onderbewustzijn. In andere woorden iedereen deelt psychische strata, gedefinieerd als archetype, die de eigenschappen van ieder individueel of de cultuur overstijgt.

De mythe is als een expressie van archetypen, de psyche drukt er zichzelf in uit. Omdat normale manieren van communicatie niet adequaat zijn om mythologische thema's uit te leggen, benutte men symbolen, geënt op deze typen, voor dit doel. Jung over symbolen:

'Een symbool bezit specifieke bijbetekenissen als aanvulling op zijn oorspronkelijke en zichtbare betekenis. Het impliceert iets vaags, iets onbekends of verborgens. Een woord of een beeld is symbolisch als het meer impliceert dan zijn voor de hand liggende en directe betekenis.

Het heeft een ruimer onbewust aspect, dat nooit precies gedefinieerd is of volledig verklaard. Als de gedachten het sym-

ZEN EN DE KUNST VAN HET

bool exploreren, leidt dit tot ideeën die verder liggen dan het bevattingvermogen van de rede.

Omdat er vele dingen zijn buiten het bevattingvermogen, gebruiken we constant symbolische termen om ideeën te representeren die we niet kunnen definiëren of helemaal begrijpen'.

De mythe van religie en rituelen is afhankelijk van gemeenschappelijke symbolen voor haar effect en betekenis. De ervaring van sacrale architectuur is betekenisvol omdat het een gemeenschappelijke taal benut en appelleert aan gemeenschappelijke rituelen. De symbolen worden als brug gebruikt tussen de perceptuele lagen van het bewustzijn en onderbewustzijn. Ze worden 'symbolen van transcendentie' genoemd die voorzien in manieren waarop de inhoud van het onderbewustzijn tot het bewustzijn kan toetreden.

Ik lig nog steeds in mijn hangmat en kijk over het meer. Er is in de kam van de heuvel aan de overkant een rechthoek gesneden en die weerspiegelt zich in het meer. Het is alsof zich een weg opent.

Waarschijnlijk ben ik de enige die dit ziet. Dit kan ook niet anders want het beeld komt tot stand door een voor mij gelukkige samenloop van omstandigheden, zoals bv het seizoen, de stand van de zon, de exploitatie van het bos, de plek van mijn hangmat (wie heeft die bomen daar neergezet of juist laten staan), mijn bereidheid om het te zien, enzovoort.

Het landschap is een complexe kluwen met vele uiteinden, ervaringen en waarheden. Elk spoor is in zichzelf een waarheid in relatie met zijn omgeving. De subjectief aangebrachte verbanden tussen de beelden worden belangrijker dan hun aanwezigheid.

Het spoor is niet meer lineair of chronologisch. Wanneer ik terugkijk op mijn reis dan zie ik Chartres en Reims naast elkaar om zonder probleem over te gaan tot Kronenbourg.

Het is als een theatervoorstelling waarbij tegelijkertijd een onoverzichtelijk aantal spelers handelingen verrichten. De toeschouwer bepaalt zijn eigen verhaal en wordt zo niet alleen deelnemer, hij neemt plaats op het toneel.

omslag 'Zen, de kunst van het motoronderhoud'

een onderzoek
naar waarden

Robert M. Pirsig

Canto X

Nadat Dante en Vergilius de Poort die toegang geeft tot de eigenlijke louteringsberg zijn binnengegaan, bestijgen ze een steil pad, dat hen naar een plateau voert dat als een rand om de berg heen loopt. Op deze eerste omgang zien ze allerlei voorstellingen, betrekking hebbende op de nederigheid, in de rotswand uitgehouwen. Op die plaats bevinden zich dan ook degenen die zich, na tot inkeer te zijn gekomen, van hun hoogmoed proberen te zuiveren: hun boetedoening bestaat erin dat ze zich met zware rotsblokken op hun rug voortbewegen.

Nadat wij de drempel hadden overschreden en door de poort naar binnen waren gegaan (een poort die overigens maar zelden wordt geopend omdat de verkeerd gerichte liefde van de zielen de kromme wegen recht doet lijken), hoorde ik aan het knarsen dat zij weer werd gesloten. En stel dat ik toen had omgekeken, wat voor verontschuldiging zou ik dan hebben kunnen aanvoeren om die fout te rechtvaardigen?

Wij klommen omhoog door een uiterst smalle rotskloof, die nu eens naar het ene en dan weer naar de andere kant boog zoals de golfslag die van het strand weglucht en dan weer terugkomt. 'Hier dienen we met enig overleg te werk te gaan', zo begon mijn gids, 'en we zullen ons links en rechts naar de wand moeten richten die terugwijkt.' Daardoor kwam het dat wij slechts langzaam vorderden, en de dunne sikkels van de maan had zich dan ook al te ruste gelegd toen wij tenslotte uit de smalle spleet te voorschijn kwamen.

Zodra we ons weer vrij en onbelemmerd in de open lucht bevonden en boven op de rand stonden waar de berg terugwijkt, was ik doodmoe, terwijl we beiden in onzekerheid verkeerden omtrent de te volgen route. Het bleek dat we op een plateau stonden dat eenzamer was dan de eenzaamste wegen door de woestijn. De afstand tussen enerzijds het punt waar de rand van dat plateau grenst aan de lege ruimte en anderzijds de voet van de steile berg die daar oprijst, bedroeg naar schatting drie keer de lengte van een mens. En zover mijn oog reikte, leek mij die rondlopen-

de rand zowel van links als rechts van mij even breed te zijn. We hadden nog geen stap gelopen toen ik merkte dat de rotswand, die daar een ronding beschreef niet zo erg steil was, helemaal uit wit marmer bestond en zo rijk met reliefs was versierd dat niet slechts Polycletus, maar ook de natuur zelf erdoor te schande zou worden gemaakt. De engel Gabriel, die op aarde was neergedaald om de boodschap van de vrede te brengen waarom zovele jaren in vrede was gebeden en waardoor de zo lang gesloten poorten des hemels tenslotte waren geopend, stond daar zo levensecht en met zo innemende gebaren in marmer voor ons uitgehouden dat het haast geen afbeelding meer leek te zijn. Men zou gezworen hebben dat hij 'Ave' zei, temeer omdat daar ook de vrouw was afgebeeld die de hoogste liefde voor de wereld had ontsloten. En in haar houding lagen de woorden *Ecce ancilla Dei* uitgedrukt, en de weergave ervan was even natuurgetrouw als die van bepaalde figuren die in was gestempeld zijn.

uit 'de louteringsberg', canto X, Dante Alighieri.

